
НАЙ-УСПЕШНИТЕ БЪЛГАРСКИ ПРЕМИЕРИ (1879 – 2009 Г.)

**Стефан Стамболов – с най-високи оценки,
Антон Югов – с най-ниски**

Георги Л. МАНОЛОВ*

The review presents the first ranking of Bulgarian prime ministers from 1879 to 2009. The survey is based on 20 indicators that affect the personal, political, professional and managerial qualities of Bulgarian premiers. The ranking is made by 56 experts (political scientists, historians, sociologists, culturalologists, etc.) – specialists in different fields of the Bulgarian social sciences.

Почти тридесет години след демократичните промени в България най-после беше извършено и първото по рода си изследване на рейтингите на нашите премиери (1879 – 2009 г.).¹ В него със свое мнение са участвали 56 учени от водещи български университети, академии и институти (СУ „Св. Кл. Охридски“, УНСС, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, ПУ „Паисий Хилендарски“, БАН и др.), като от общо 49 министър-председатели за периода са били оценявани 31 – сиреч само тези, които са управлявали държавата около една и повече години. Изследването се опира на експертен анализ, в който респондентите (политолозите, историците, културолозите и др.) са класирали министър-председателите чрез скалата от 1 (най-ниска оценка) до 5 (най-висока оценка) по всеки от предложените 20 критерия, свързани с личните качества, политическите способности и държавните постижения в уп-

* Авторът е професор, доктор на политическите науки, ректор на Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив.

¹ **Янков, Г.** Най-успешните български министър-председатели (1879 – 2009). София: УНСС, 2018, 139 с.

равлението. Освен това анализът значително се обогатява с компетентните статии и коментари на проф. Георги Янков (ръководител на изследването) и акад. Георги Марков (научен консултант), които не просто допълват, а задълбочават в професионално отношение получените резултати.

В системата от индикатори на първо място ще открием „Вашето цялостно мнение“, тъй като оценките, произтичащи от него, имат глобален характер, доколкото в различна степен интегрират в себе си всички останали показатели. Затова тук няма никаква изненада в класирането на челната „петорка“ предимно на държавници от Третото българско царство, а именно: първи е „издигнатият в своеобразен култ на преклонение Стефан Стамболов (оценка 4,45)“; втори – „безупречният и безкористен до удивление Петко Каравелов (4,21)“; трети – „бляскавият с европейската си политическа култура Константин Стоилов (4,14)“; четвърти – „заклетият демократ по дух Александър Малинов (3,99)“; и пети – „гъвкавият майстор на компромисите Андрей Ляпчев (3,89)“ (акад. Г. Марков). Тази класация е напълно реалистична, понеже и петимата изброени премиери притежават видими политикоуправленски качества, благодарение на които са допринесли съществено за бързото изграждане на новата българска държава (след Освобождението). Поинтересното обаче е нещо друго: в първата десетка се „вклиняват“ само двама „небуржоазни“ премиери (Тодор Живков – 3,64, и Иван Костов – 3,26) от всички останали, което не е много добър атестат за дейността на държавниците от по-късните исторически времена. И още нещо отличително: 14 премиери от общо 31, посочени в класацията, са получили оценка под 3,00, което означава, че почти 50 % от българските министър-председатели са „двойкаджии“ в своето управление. Иначе не би могло и да бъде, защото става дума за такива премиери, като Ст. Данев, Р. Петров, Ж. Виденов, Ал. Цанков, Ф. Димитров, Гр. Филипов, Ан. Югов и др., които, макар и при различни исторически обстоятелства, са negliжирали демократичните управленски механизми (докарвайки страната до различни неблагоприятия, кризи и катастрофи).

Сериозен интерес предизвика и градацията на премиерите според това кой как е класиран с най-високи оценки като първи в изготвените таблици по всички индикатори. В случая лидерското място принадлежи на министър-председатели (с най-високи оценки), като Ст. Стамболов – 4,89 (индикатор „Характер и решимост да

изпълни своята мисия въпреки препятствията“); Ст. Стамболов – 4,77 („Поемане на риск“); К. Стоилов – 4,73 („Бекграунд“); К. Стоилов – 4,70 („Защита на националните интереси“); Ст. Стамболов – 4,70 („Партийно лидерство“); а с най-ниски „първи“ оценки са: 4,05 – Ал. Стамболийски („Комуникативни умения“); 4,04 – Андрей Ляпчев („Способност на компромиси“); 3,95 – К. Стоилов („Способност да формира екип“); 3,82 – К. Стоилов („Избягване на съдбоносни грешки“); и 3,77 – Ал. Малинов („Социален интегратор, обединител“). Видно е, че експертите оценяват най-високо онези български премиери, които притежават силен характер и решимост, умение да поемат риск, да проявяват лидерски качества и да защитават националните интереси. На другия полюс в класацията остават премиери с по-ниски оценки и с такива критерии, като „Комуникативни умения“, „Работа в екип“, „Способност на компромиси“ и др., които в днешните реалности придобиват все по-голяма значимост за държавното управление.

На фона на изнесените обобщени данни за общото класиране на българските министър-председатели през изследвания период нека разгледаме накратко получените резултати по няколко изключително важни за управлението критерия.

На преден план е интересно да се отбележат резултатите според критерия „Бекграунд (семейство, образование, опит)“, който се отличава със свой своеобразен оттенък, защото: от една страна, в класацията са дадени едни от най-високите оценки в цялото изследване спрямо останалите индикатори – К. Стоилов (4,73), Ив. Гешов (4,61), Б. Филов (4,45), П. Каравелов (4,29), Л. Беров (4,29) и т.н.; докато от друга – последните пет места са заети само от „пролетарски водачи“ (Г. Димитров – 2,63, Ст. Тодоров – 2,43, Гр. Филипов – 2,39, Ан. Югов – 2,25, и Т. Живков – 2,21). Този интегрален показател е важен и неслучайно респондентите са „отпратили“ на последните места необразованите и полуграмотни български държавници. Очевидно, пропагандното клише „човек от народа“ като фактор за развитие на държавниците вече не е определящо за сметка на качествата на високообразованите български ръководители.

Следва да се подчертае, че класацията по индикатора „Способност да формира компетентен екип и работа в екип“ е с една от най-ниските оценки в цялото изследване. Така например първите пет премиери получават стойности под 4,00 (К. Стоилов – 3,95, Ан.

Ляпчев – 3,89, Ал. Малинов – 3,84, Ст. Стамболов – 3,73, и Ив. Гешов – 3,71), докато при последните пет резултатите са още по-ниски, тъй като всички са под 3,00 (В. Червенков – 2,70, Ан. Югов – 2,64, Ж. Виденов – 2,43, Гр. Филипов – 2,41, и Ф. Димитров – 2,39). Видимо този показател е „ахилесовата пета“ на българските управници, защото освен факта, че няма нито една оценка над 4,00, почти половината премиери (15) получават оценки между 2,39 и 2,98. Сиреч работата в екип за голяма част от българските министър-председатели не е била водеща не само в тяхната дейност, а и в почти цялата ни следосвобожденска политическа история.

При анализа на показателя „Управленски качества и организационен мениджмънт“ резултатите се доближават до цялостната оценка на повечето премиери. Тук първенството отново се води от Ст. Стамболов – 4,34, следван от К. Стоилов – 3,93, Ал. Малинов – 3,86, Ан. Ляпчев – 3,84, и Т. Живков – 3,84. А що се отнася до последните в класирането, те отново са почти същите като тези от предишните критерии (Б. Филов – 2,50, Гр. Филипов – 2,48, Ан. Югов – 2,34, Жан Виденов – 2,27, и Ф. Димитров – 2,16). Отличителното обаче е това, че резултатите на последните петима премиери се характеризират с едни от най-ниските оценки въобще, които варират от 2,16 до 2,50. Сиреч управленските качества и организационният мениджмънт като показател не са били от най-силните качества на нашите премиери.

Според индикатора „Честност и почтеност“ също са се получили не по-малко интригуващи оценки, въпреки че става дума за диаметрално противоположни исторически времена. Така е, защото номер едно в тази класация е П. Каравелов – 4,57 (наричан още Безсребърника), следван от Ж. Виденов – 4,34, К. Стоилов – 4,11, Ал. Малинов – 4,04, и Л. Беров – 4,02. А класирането на последните петима се води от Ан. Луканов – 2,50, С. Сакскобургготски – 2,45, Ив. Костов – 2,32, В. Радославов – 2,21, и Р. Петров – 2,09. И независимо от опасността от значителна доза субективизъм в оценките (политически пристрастия, партийни ориентации, личностни симпатии) при този показател ясно се очертават двата типа политици, които според М. Вебер са: такива, които живеят ЗА политиката (почтени, честни, некорумпирани), и такива, които живеят ОТ политиката (непочтени, нечестни, корумпирани). В този смисъл експертните мнения са напълно обективни и максимално коректни.

Когато тълкуваме критерия „Защита на националните интереси и престижа на страната“, тутакси ще отбележим, че имаме дублиране с някой от другите индикатори като класация (например „Вашето цялостно мнение“). Ето защо с просто око е видно, че строителите на българската държава от края на XIX и началото на XX век убедително водят в класацията, както следва: 4,70 – Ст. Стамболов, 4,21 – П. Каравелов, 4,05 – К. Стоилов, 3,89 – Ал. Малинов, и 3,73 – Ан. Ляпчев. И съответно „на дъното“ са последните петима класирани премиери: 2,32 – Ф. Димитров, 2,27 – В. Червенков, 2,21 – В. Радославов, 2,13 – Гр. Филипов, и 2,07 – Ан. Югов. Самият факт, че начело отново са изведени ключовите политици от първото поколение държавници (Ст. Стамболов, П. Каравелов, К. Стоилов), доказва недвусмислено тяхната огромна воля и умения за защита на българските национални интереси (след османското робство) за разлика от съвременността. Наред с това може да се оспорва както седмата позиция на Т. Живков (3,54), така и осемнадесетата на Ив. Костов (2,96), доколкото първият искаше да ни направи шестнадесета република на СССР, а вторият – да ни превърне в раболепен сателит на водеща западна държава. Нещо, което въобще не се вписва в тезата за защита на националните ни интереси, а да не говорим за изграждане на престижа на българската държава...

Анализът на тази рейтингова класация би загубил твърде много, ако не разграничим дейността на българските министър-председатели (отново по индикатора „Вашето цялостно мнение“) според историческите епохи, в които те са управлявали. Тези епохи условно ще наречем „капиталистическа“, „социалистическа“ и „демократична“, тъй като става въпрос за различни исторически времена, всяко от които има свои собствени закономерности и особености на развитие (политически, икономически, културни и др.).

През капиталистическата епоха (1879 – 1944 г.) в класацията са включени общо 16 премиери, чиито оценки изобщо не се различават от изложеното вече, защото първата петица пак е същата (Ст. Стамболов, П. Каравелов, К. Стоилов, Ал. Малинов и Ан. Ляпчев). По-любопитна обаче е класацията на последните петима премиери през този период (Ст. Данев – 2,98, Ал. Цанков – 2,81, Б. Филев – 2,72, Р. Петров – 2,67, и В. Радославов – 2,65), чиито резултати са между 2,50 и 3,00 и които реално отразяват неблагоприятията на техните управления. И все пак ще кажем, че всички тези оценки са

по-високи в сравнение със следващите два исторически периода, което говори за това, че строителите на съвременна България тогава са положили значителни усилия като политически елит за нейното пълноценно изграждане.

По време на т.нар. „социализъм“ (1945 – 1989 г.) са били оценени общо 10 министър-председатели, като техните рейтинги се движат в следния диапазон: на първите места от 1 до 4 са Т. Живков (3,64), К. Георгиев (3,23), Г. Димитров (3,02) и Ст. Тодоров (2,71), а на последните – В. Червенков (2,60), Г. Атанасов (2,50), Гр. Филипов (2,18) и Ан. Югов (2,16). Тук прави впечатление фактът, че оценките и на първите, и на последните в класацията са много ниски и само с едно изключение (на Т. Живков) се движат в границите между 2,00 и 3,00. Особено негативна е класацията на последните четирима премиери, чиито оценки до една са под 3,00, т.е., направо казано, са най-слаби. А всичко това свидетелства за реализма на анкетираните експерти, защото не са редки случаите, когато се надценяват възможностите на ръководните кадри на социализма било поради тоталитарния характер на политическата система, било поради прекомерната концентрация на власт в ръцете на вождя.

Любопитни резултати се получават и през т.нар. „демократичен период“ (1990 – 2009 г.), в който са оценени 8 премиери, въпреки че той е най-кратък като исторически отрязък от време. По разглеждания индикатор челната тройка се води от Ив. Костов (3,26), С. Сакскобургготски (3,18) и С. Станишев (3,04), докато на последните три места се нареждат Л. Беров (2,82), Ж. Виденов (2,50) и Ф. Димитров (2,39). Тези резултати са повече от красноречиви и са почти толкова ниски, колкото и данните през останалите две исторически епохи. Такива отчайващи оценки са плод на неумението на българските политически елити на прехода да решат същностните проблеми на държавата, и най-вече да излъчат ерудирани и компетентни министър-председатели, които да отстояват българските национални интереси.

И най-накрая ще представим една класация на най-неуспешните премиери в зависимост от това колко пъти са били посочени на последните места (от респондентите) различните лидери по всичките 20 индикатора. При това подреждане отзад напред най-много на последните места са били класирани: Ан. Югов – 16 пъти, Гр. Филипов и Ф. Димитров – 14 пъти, и В. Радославов – 12 пъти.

След тях се нарежда Ж. Виденов, който получава 9 негативни класации, което обаче не променя отрицателния му имидж като премиер-министър на страната заради жестоката финансово-икономическа криза по негово време (1996 – 1997 г.). Тази класация наистина е стряскаща, защото посочените министър-председатели имат по повече от половината индикатори само ниски оценки, което е меродавен показател, че не са се справили с предизвикателствата на съответното историческо време.

От рейтинговата класация на премиерите през различните епохи натрапчиво се откроява един очебиен и противоречив факт: и през трите исторически периода първите места в класацията убедително се заемат от министър-председатели, които имат авторитарен стил на управление, каквито безспорно са Ст. Стамболов, Т. Живков и Ив. Костов. Нещо повече, и тримата посочени премиери заемат твърде престижни места в първата десетка (Ст. Стамболов – 1., Т. Живков – 6., Ив. Костов – 10.), което е друго доказателство, че по време на тяхното властване авторитарните им методи на управление са били водеща доминанта при реализацията на една или друга политика. Това е интересен феномен от представената класация, тъй като той влиза в дълбоко противоречие с други важни индикатори, какъвто е например показателят „Честност и почтеност“, при който Ст. Стамболов, Т. Живков и Ив. Костов са класирани съответно на 22., 23. и 29. място (от общо 31 премиери). Следователно дори и да е вярна максимата, че обикновено авторитарните водачи са непочтени и корумпирани, без реални доказателства такова нещо изобщо не може да се твърди. Разбира се, този въпрос не е поставен в класацията, тъй като е предмет на други размишления и изследвания.

Не можем да не отбележим и още нещо съществено: рейтинговата класация на нашите премиери не е просто лидерско подреждане, а преди всичко важна аргументация за това как се е формирала и развивала българската държавност след Освобождението. Защото индикаторите, чрез които са класирани министър-председателите, недвусмислено показват зигзагообразния политически ход при изграждане на българската държава (величие, падения, подем, кризи) независимо от превратностите на историческото време. Това – едно. И друго, извършената класация говори за точността и комплексността на избраните индикатори, които в значителна степен дават реална яснота за качествата на нашите

премиери (положителни, отрицателни) без значение дали са били партийни лидери или безпартийни водачи.

В този контекст може да се открие още една характеристика на представеното изследване, която е свързана с формирането, развитието и дейността на българската политическа класа и елит. Това, макар и косвено, все пак ярко прозира от съответните оценки на различните премиери и е друго доказателство за висотата и равнището на управляващата класа в България. Нещо повече – от високите или ниските оценки на министър-председателите действително може да се съди за качеството на управленските елити, особено в периоди на тежки социални трудности, преходи и катаклизми – с други думи в периоди, когато лидерите действително трябва да се проявяват като „пастири на човешкото стадо“ (Платон), или като истински водачи на собствения си народ.

Едни от най-характерните черти на това изследване са неговият обективен характер, безпристрастност и непартийност. То изобщо не робува на добре познатия ни „черно-бял подход“ при оценката на различни български държавници. Напротив, обективността на изследването е гарантирана от използването на богата система от индикатори, въз основа на която са анализирани и обобщени получените резултати. Тези показатели не са тривиални и палиативни, а включват цял комплекс от личностни, политически и социални качества за оценка на българските министър-председатели. Това е голям принос в развитието на българската социалнополитическа мисъл в нашето съвремие, понеже подобен род класации теоретично и реалистично осветляват дейността на водещите български държавници. В този смисъл целият екип на настоящото изследване заслужава адмирации за своята блестяща работа по това пионерско за българската политическа наука дело.

Полезността на подобно изследване на рейтингите на българските премиери не се определя само от обстоятелството, че то наистина се прави за първи път у нас, а най-вече от факта, че има интердисциплинарен характер, защото неговите резултати са достатъчно впечатляващи и могат да се използват от редица обществени и хуманитарни науки. Този модел на политическа класация може да стане фундамент за бъдещи изследвания на близки помежду им социални науки, които се занимават с еволюцията на политическите елити в страната. Нещо повече, крайните резултати от анализа на премиерските рейтинги могат да се ползват от ши-

рок кръг общественици и въобще от всички субекти, интересуващи се от политическото управление на България, – учени, експерти, студенти, граждани, институции и др. И последно – със своята прецизност тази рейтингова класация в цялата ни следосвобожденска политика решително разчупва както редица догми на прехода, така и множество лидерски митове в българската политическа история.

ИНДИКАТОРИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Класацията се прави на основата на следните 20 индикатора за оценка на качествата и постиженията на министър-председателите:

1. Бекграунд (*семејство, образование, опит*);
2. Партийно лидерство (*лидер на партия, място в партийната йерархия, отношение с управляващата партия и опозиционните партии и др.*);
3. Отношение с парламента (*отговор на устни и писмени питання, участие в дебати, вотове на доверие/недоверие, приемане или отхвърляне на правителствени законопроекти и др.*);
4. Управление на българската макроикономика (*осигуряване на макроикономическа стабилност и икономически растеж, ръст на БВП, значими стопански инициативи и др.*);
5. Комуникативни умения;
6. Способност да прави компромиси (*„Изкуство на компромиса“; „Изкуство на възможното“*);
7. Поемане на риск;
8. Способност да формира компетентен екип и работа в екип;
9. Политическа интуиция (*политически усет, проникателност, „верен поглед“ – Макс Вебер*);
10. Честност, почтеност, морен авторитет (*„да притежава високи нравствени и граждански качества“ – Цицерон; да не злоупотребява с власт за лично благодетелстване и др.*);
11. Интелигентност и *virtus* (*обаяние, чар*);
12. Постигания във вътрешната политика (*освен в макроикономическата област*);
13. Реализирани успехи във външната политика;

14. Управленски качества и организационен мениджмънт (*да съчетава умело лидерство с грамотен мениджмънт; лидерство и мениджмънт – две отделни, допълващи се системи на действия*);

15. Избягване на съдбоносни грешки и кризисни ситуации;

16. Социален интегратор (обединител), умение да ползва потенциала на нацията;

17. Умение да поставя приоритети (*„Поставянето на приоритети е част от смисъла на политическия живот“ – Вили Бранд*);

18. Характер и решимост да изпълни своята мисия въпреки препятствията;

19. Защита на националните интереси и престижа на страната, укрепване на националното самочувствие, грижа за българите, живеещи извън територията на страната, и др.;

20. Вашето цялостно виждане (обща оценка на качества и постиженията на съответния министър-председател).

Класация по индикатора „Вашето цялостно мнение“

№	Министър-председатели	Бална оценка	Нормирана бална оценка в граници:	
			0 – 1	0 – 100
1.	Стефан Стамболов	4,45	0,8900	89,00
2.	Петко Каравелов	4,21	0,8420	84,20
3.	Константин Стоилов	4,14	0,8280	82,80
4.	Александър Малинов	3,99	0,7980	79,80
5.	Андрей Ляпчев	3,89	0,7780	77,80
6.	Тодор Живков	3,64	0,7280	72,80
7.	Александър Стамболийски	3,51	0,7020	70,20
8.	Иван Гешов	3,41	0,6820	68,20
9.	Никола Мушанов	3,29	0,6580	65,80
10.	Иван Костов	3,26	0,6520	65,20
11.	Кимон Георгиев	3,23	0,6460	64,60
12.	Драган Цанков	3,21	0,6420	64,20
13.	Георги Кьосеиванов	3,19	0,6380	63,80
14.	Симеон Сакскобургготски	3,18	0,6360	63,60
15.	Сергей Станишев	3,04	0,6080	60,80
16.	Георги Димитров	3,02	0,6040	60,40
17.	Димитър Попов	3,00	0,6000	60,00
18.	Андрей Луканов	2,95	0,5900	59,00
19.	Любен Беров	2,82	0,5640	56,40

20.	Станко Тодоров	2,71	0,5420	54,20
21.	Стоян Данев	2,69	0,5380	53,80
22.	Вълко Червенков	2,60	0,5200	52,00
23.	Рачо Петров	2,57	0,5140	51,40
24.	Георги Атанасов	2,50	0,5000	50,00
25.	Жан Виденов	2,50	0,5000	50,00
26.	Александър Цанков	2,45	0,4900	49,00
27.	Васил Радославов	2,43	0,4860	48,60
28.	Филип Димитров	2,39	0,4780	47,80
29.	Богдан Филов	2,38	0,4760	47,60
30.	Гриша Филипов	2,18	0,4360	43,60
31.	Антон Югов	2,16	0,4320	43,20

1. Класация на първите петима министър-председатели по индикатора „Вашето цялостно мнение“

№	Министър-председатели	Бална оценка	Нормирана бална оценка в граници:	
			0 – 1	0 – 100
1.	Стефан Стамболов	4,45	0,8900	89,00
2.	Петко Каравелов	4,21	0,8420	84,20
3.	Константин Стоилов	4,14	0,8280	82,80
4.	Александър Малинов	3,99	0,7980	79,80
5.	Андрей Ляпчев	3,89	0,7780	77,80

2. Класация на последните петима министър-председатели по индикатора „Вашето цялостно мнение“

№	Министър-председатели	Бална оценка	Нормирана бална оценка в граници:	
			0 – 1	0 – 100
27.	Васил Радославов	2,43	0,4860	48,60
28.	Филип Димитров	2,39	0,4780	47,80
29.	Богдан Филов	2,38	0,4760	47,60
30.	Гриша Филипов	2,18	0,4360	43,60
31.	Антон Югов	2,16	0,4320	43,20